

Siyasi Partiler, Devlet ve Demokrasi

Mustafa Erdoğan*

1. Giriş

Bugün çağdaş liberal-demokratik sistemlerin vazgeçilmez siyasi aktörleri oldukları düşünülen siyasi partilerin demokrasinin tarihsel gelişiminin mantıken zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmış oldukları elbette söylenemez. Başka beşeri kurumlar gibi, siyasi partiler de "tarihsel olarak zorunlu" olgular değildirler; yani, demokrasi tarihi pek ala başka şekilde gelişebilir ve siyasi partiler ortaya çıkmayabilirdi. Modern siyasi partiler, esas itibarıyla, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın 18. ve 19. yüzyıl sosyal ve siyasi tarihinin özel şartlarında ortaya çıkmış yapılardır. Demokrasi pratiğinin 20. yüzyılda aldığı şekil de bu "tarihsel olarak özgül" yapıların varlıklarını sürdürmelerine imkan vermiştir. Mamafih, bu durum günümüz şartlarında siyasi partilerin demokratik sistemler için önemini inkar etmemizi gerektirmez. Demokrasi ideali günümüzde aşağı yukarı temsili bir model içerisinde uygulanabilirlik kazanmıştır; çağdaş liberal demokrasiler esas itibarıyla temsili demokrasilerdir. Gerçi, öteden beri bu modele birtakım teorik eleştiriler yöneltilmiş olmakla beraber, bugün gündemde olanlarının adlarının ("katılımcı demokrasi", "müzakereci demokrasi", "radikal demokrasi"...) çağrıştırdığı gibi, bunlar gerçek-

ten alternatif birer demokrasi modeli sunuyor değildirlere. Daha açık bir anlatımla, ne "katılımcı demokrasi", ne "müzakereci demokrasi" (deliberative democracy) ne de "radikal demokrasi" kendi başlarına uygulanabilir, bütünlüklü modeller oluşturmazlar. Bunlar daha ziyade, temsili demokrasinin kimi eksiklerini telafi etmeye, onu "demokrasi" kelimesinin çağrıştırdığı anlamların tümünü kapsayacak bir mahiyete yaklaştırmaya hizmet etmesi mümkün teorik katkılar olarak görülmelidirler.

Bunun konumuz bakımından anlamı şudur: Temsili demokrasiye yöneltilen eleştirilerin sahiplerinin tavsiye ettikleri düzeltmeler yapılabilirse bile, demokrasi uygulamasında siyasi partilerin merkezi önemi ortadan kalkmayacaktır. Bununla beraber, yapıları ve işleyişleri, hatta demokrasideki rollerinin önem derecesi bakımından siyasi partilerin kimi değişikliklere uğraması da ihtimal dışı değildir. Esasen, bu eleştirilerden bağımsız olarak, siyasi partilerde bu gibi değişikliklerin işaretleri bir süredir zaten ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu değişme eğilimlerinin bir kısmına burada sadece işaret etmekle yetineceğim: Bir kere, günümüzde siyasi partiler toplumla devlet arasındaki temel bağlantı noktaları olma özelliğini gitgide yitirmektedirler. Siyasi partilerin seçmenleri politikaya entegre etmek işlevine sivil toplum içinden yeni rakipler çıkmış veya böyle bir rekabet potansiyeli taşıyan yapılar bugün daha etkili hale gelmişlerdir. Ay-

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

rica, haberleşme teknolojisindeki devrimci değişimler demokrasilerde partilerin "siyasi iletişim" rolünü azaltmıştır. İkincisi, bu ve buna benzer başka etkenler sonucunda, son dönemlerde seçmenlerin parti bağlılıkları zayıflamakta, seçmenler daha pragmatik ve araçsal düşünür hale gelmektedir ki bu partilerin sosyal temellerini bulanıklaştırmaya başlayan temel nedenler arasındadır. Keza, modernliğin yaygınlaşması da sınıf ve din çatışmalarını yumuşattığı ölçüde bu sonuca katkıda bulunmaktadır. Üçüncü olarak, medyanın gelişmesi ve etkinliğinin artması partilerin ulusal düzeydeki imajlarını öne çıkardıkça, yerel parti örgütleri zayıflamaktadır. Bu durum hem siyasi partileri seçmen kütlelerinden çok medyaya karşı duyarlı hale getirmekte, hem de onları devletin desteğine daha fazla muhtaç hale getirmektedir. Dördüncüsü, globalleşme sürecine paralel olarak, bir yandan iktisadi rekabetin sınıflar-arası (ulusal düzeyde) olmaktan çok uluslar arası düzeyde gerçekleşmesi, öbür yandan piyasa ekonomisi düşüncesinin yaygınlaşması da kamu mülkiyeti ve sendikal ayrıcalıkların artırılmasını talep eden eski-tarz sosyalist partileri geriletmekte veya varlıklarını sürdürürebilmek için pozisyonlarını önemli ölçüde revize etmeye veya yeniden konuşlanmaya zorlamaktadır... Nihayet, bütün bu etkenler partilerin "yönetme" işlevindeki rollerini azaltmakta ve dolayısıyla "parti hükümeti" olgusu da zayıflamaktadır.

Bununla beraber, belirtmek gerekir ki, bütün bu gelişmeler sonucunda, bir ölçüde yapı, işlev ve rol değişikliğine uğramış olsalar da, siyasi partiler bugün hala birçok ülkede geniş toplum kesimleri için siyasal katılmanın başlıca araçları konumundadırlar. Bu, Türkiye gibi "yarı-demokratik" ülkeler için özellikle doğrudur. Gerçekten de Türkiye'de, siyasi partilerin -Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ısrarla dile getirdiği üzere- "kollektif ifade araçları" olarak güvence altında olmaları yurttaşlar için hayati önemi haizdir. Çünkü, başka alanlarda özgür tartışma ve kamu siyasetine ilişkin önerilerde bulunma imkanları son derece sınırlı olan Türkiye yurttaşları için siyasi partilerin adeta "kurtarılmış bölgeler" gibi işlev görmektedirler. Esasen bugün Türkiye'de

siyasi partilerin yoğun devlet baskısı veya denetimi altında tutulmasının temel nedeni, otoriterizm meftunu devlet seçkinlerinin partilerin bu özgül işlevinin farkına varmış olmalarıdır.

Türkiye'de "militan demokrasi" ve "devletin ve demokrasinin korunması" söylemi ile siyasi partilerin kapatılması meselesini bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Böyle bakışımızda, Türkiye'de bu temaların cari baskıcı siyaseti haklılaştırma sadedinde dile getirilmekte olduğunu fark etmemek imkansızdır. Otoriteriyen siyasetin sözcüleri ve onlara "bilimsel" gerekçe üreten kimi akademisyenler demektedirler ki, (1) devletin kendini yok etmeye yönelmiş girişimler karşısında kendini savunma hakkına sahip bulunduğu evrensel bir gerçektir, ve (2) bir demokrasi, amacı kendisini yıkmak, demokratik rejimi ortadan kaldırmak olan siyasi hareketlere müsaade ve müsamaha edemez. Şu halde, Türkiye Cumhuriyeti'nin de "demokratik" varlığına yönelmiş başlıca iki "yıkıcı" faaliyet türü ("bölücülük" ve "irtica") karşısında kendini koruyucu tedbirleri alması, yani bu gibi akımlara hayat hakkı tanımaması meşrudur. Kısaca, demokrasilerin kendileriyle tutarlı olmaları için "militan" olmaları zorunludur. Bu iki iddiayı daha yakından gözden geçirelim.

2. Devletin Kendini Koruması

Türkiye'de demokratik siyaseti sürekli bir kuşatma altında tutan "devletin kendini savunması/koruması" tezinin resmi siyasi söylemin ana malzemelerinden biri olduğu herkesçe bilinen bir gerçek. Bu tez Türkiye'nin vazgeçilmez ve ikide bir tekrarlanmasına ihtiyaç duyulan birinci politik hedefi olma özelliğini hiç yitirmiyor. Halihazırdaki sosyo-politik kurumsal yapı ve cari güç ilişkileri devam ettiği sürece de bu durum değişeceği benzemiyor. Ne var ki, bu aynı zamanda Türkiye'nin sahici anlamda bir demokrasi olmasının önündeki en büyük engeldir.

Sebebine gelince: Bir kere, bu tez devleti, aslında onun kurucu unsuru olan toplumdan bağımsız, kendi başına var olan, üstün bir amaç-değer olarak gören bir anlayıştan kaynaklanmaktadır. Genel olarak, devletin kendi-

sini korumayı birinci amaç olarak kabul etmesi, kendi varlık nedenini unutarak kendi kendisinin amacı haline gelmesi demektir. Bildiğimiz kadarıyla, bu anlayışa en uygun siyasi felsefe demokrasi değil faşizmdir. Demokratik bir devletin birinci amacı kendini korumak olamaz; onun amacı toplumu korumak; yani yurttaşlarının barış ve esenlik içinde bir arada yaşamasını temin etmek ve onlara hukuki güvenceler sağlamaktır. Bir toplumun, kendisinden korunması gereken en büyük güç organizasyonu ise devlettir. Bu, ender olarak yabancı bir devlet olur, ama genellikle o toplumun "kendi" devletidir. Bundan dolayı, "devletten korunma" yerine "devletin korunması"nın sosya-politik sistemin temel amacı olduğu bir yerde temel özgürlükleri tesis etmek ve idame ettirmek hemen hemen imkansızdır.

Esasen, normal işlevlerini sürdürdüğü sürece devletin ayrıca korunması diye bir şey konusu olamaz; daha doğrusu, sağlıklı bir anlayış açısından, işleyen bir mekanizma olarak devletten başka korunacak bir "devlet" yoktur. Eğer "var" deniyorsa, orada mutlaka başka bir şey -kuvvetle muhtemeldir ki meşru olmayan bir şey- korunmak isteniyordur. Yani, parlamentosu, yürütme ve idaresi ve yargı teşkilatı çalışmaktan güç kullanılarak alıkonulmadığı sürece, ortadan devletin varlık ve devamıyla ilgili bir sorun yok demektir. Ama, eğer kimi kişi veya gruplar şiddete başvurmak suretiyle kamu otoritelerini engellemeye yeltenirlerse, bu zaten suç olur. Bu tür girişimlerin yasal müeyyideleri özellikle Türk pozitif hukukunda fazlasıyla öngörülmüştür. Başka bir ifadeyle, kendini korumak, eğer varlığını idame ettirmekse, o zaman devletin gözle görünür kurumları ayakta kaldığı ve hukuki düzeni işlediği -geçerliliğini ve etkinliğini koruduğu- sürece devlet otomatik olarak korunuyor demektir; bunun dışında "devlet" adına korunacak bir şey yoktur.

Peki, bir devletin gerçekten (maddi anlamda) korunmasına hiç ihtiyaç olmaz mı? Elbette olur. Bir devletin korunması başlıca iki durumda ihtiyaç haline gelir. Birincisi, yabancı bir gücün haksız saldırısına uğrama durumudur. Mamafih, bu durumda da gerçekte korunması gereken devletten ziyade toplumdur;

devletin dış saldırıyı def etmesinin amacı kendi yurttaşlarının özgürlük, barış ve esenliklerini sağlamaktan başka bir şey olamaz. Ayrıca, devletin bu görevini yerine getirmesi -Türkiye'nin devlet seçkinlerinin zannettikleri gibi- toplum için bir lütf değildir; aksine bu devletin varlık/meşruluk nedenidir. Dolayısıyla, devlet, toplumdaki yaptığı işin diyetini isteyemez, toplumu köleleştirme veya baskı altına alma yoluna gidemez.

İkinci ihtimal, meşru siyasi otoriteye karşı ülkenin büyükçe bir bölümünde meydana gelen veya toplumun önemlice bir kesiminin katıldığı bir "kalkışma" yahut toplumun birbirini boğazlaması durumlarıdır. Elbette, devletin böyle bir kalkışmayı hukuk çerçevesinde bastırması veya iç savaş benzeri durumu ortadan kaldırması zorunludur; ama bu da yine devletin kendisini tahkim etmesi için değil, toplumun selameti bakımından gereklidir. Çünkü, yurttaşların dirlik ve düzenliği veya özgürlük ve mülklerinin güvencesi, her şeyden önce, toplumsal barışın tesis ve idamesine, toplumda haksız yere güç kullanılmasının önlenmesine ve bunları sağlayacak meşru otoritenin varlığını sürdürmesine bağlıdır.

Türkiye'deki fiili duruma gelince: Ne yazık ki, "devletin kendini koruması"na ilişkin cari resmi söylem bu ihtimallerle hiç ilgili değildir. Besbelli ki, devlet seçkinleri "devletin kendini koruması ihtiyacı"ndan söz ederken burada sıralanan durumları kastetmiyorlar. Onların bununla kastettikleri aslında "devlet"i toplumdaki korumak ve devlet efsanesinin idamesini sağlamaktır(!). Çünkü, böyle konuştuklarında hep millete "kaş çatıyorlar", "dış düşmanlar"a veya "asiler"e değil. Oysa, bu korku temelsiz bir korkudur, çünkü olağan durumda hiç bir toplum devleti ne yıkmak ister ne de istese bile yıkabilir. Besbelli ki, devlet-toplum ilişkisinde zayıf konumda olan genellikle devlet değil toplumdur. Özellikle Türkiye'de devlet istediği anda toplumu hallaç pamuğu gibi atabilecek kadar muhkemdir. Ama eğer devlet toplumu yıkabilecek durumdaysa, o devlet açısından zaten "iş işten geçmiş"tir; daha doğrusu o devlet gereksizdir. Şu halde, toplumun devleti yıkacağı endişesinden hareketle ne meşru bir

siyasi otorite tesis edilebilir ne de meşru bir siyasi söylem geliştirilebilir. Dolayısıyla, bu türden sahte korkulara dayalı bir söylemin devletin toplum karşısındaki politikasının ana belirleyicisi olduğu yerde, gerçekte korkması gereken devlet değil, o toplumun kendisidir. Çünkü, öyle bir ülkede yurttaşların özgürlükleri devletin daimi tehdidi altında demektir.

Öyleyse, Türkiye'deki "devletin kendini koruması"na ilişkin söylemin stratejik başka bir amacı olmalıdır. Benim görebildiğim kadarıyla, bu amaç demokratik siyaseti kuşatmak ve marjinalize etmektir. Nitekim, devletin kendisini korumasına ilişkin söylemde bu sözüme hakka gerekçe gösterme sadesinde sıkça yer verilen bir ibare bu mantığı çok iyi ele vermektedir: "devleti ele geçirme". Devleti, onu ele geçirmeye çalışanlardan korumak gerektiğini söylüyorlar. Somut durumlara baktığımızda görüyoruz ki, bununla kastettikleri, kimi yurttaş veya yurttaş gruplarının barışı yoldan kamusal ve siyasi alana dahil olma çabasıdır. Başka bir ifadeyle, devlet seçkinleri yurttaşların kimi sivil ve siyasi özgürlüklerini kullanmaya "yeltinmeleri"nden rahatsız olmaktadır. Öyle ya, devletin yurttaşların elinde ve emrinde olduğu bir yerde -ki bir demokraside öyle olmak gerekir- "devleti ele geçirme" suçlaması zaten anlamsız olurdu.

Bunun saçma olmamasının bir tek yolu var: Devlet seçkinleri "devlet" derken eğer bu adla anılan örgütlü-kurumsal yapının ötesinde bir şeyi kastediyorlarsa, o zaman maddi-kurumsal yapısı, müeyyide uygulama gücü ve personeliyle işlerliği devam ettiği halde hala korunması gereken bir "Devlet"ten bahsetmekte haklıdır. Nitekim Türkiye'nin devlet seçkinlerinin devletten asıl kastettikleri toplumun üstündeki aşkın bir varlık, bir kutsallık alanı olarak devlettir. Bu "Devlet" aynen Tanrı gibi büyük harfle yazılır. Bu anlayışın pratik sonucu, bu yüce varlığı temsil veya onun adına hareket ettikleri hüsnü kuruntusu içinde olanların ayrıcalıklı bir konumda olmaları ve bunların yaptıklarının toplum tarafından sorgulanmaması demektir. Dolayısıyla, hukuk düzenine genel olarak uydukları ve şiddete başvurmadıkları halde, seslendirdikleri düşünceler itibarıyla devlete ilişkin bu insanüstü tasavvur kar-

sısında eleştirel bir konumu temsil eden veya Devletçe makbul olmayan tarzda hareket etmek suretiyle insanların zihninde onun kutsallığını zedeleyenlerin "devlet-karşıtı" olarak yaftalanmaları doğaldır. "Demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları" olsalar da, siyasi partiler bile bundan muaf değildir. Bu devlet telakkisinin pratik anlamı üstünde biraz daha düşünersek, şunu görmek kolaylaşır: Aslında, devleti korumak söyleminin arkasındaki temel saik yerleşik düzenin sorgulanması ve değişikliğe uğratılması ihtimalinin önünü kesmektir. Çünkü, besbelli ki, bu düzenin değişmesi, kutsallık tasavvuru arkasına saklanan ve adil ve insani bir düzende idame ettirilmesi mümkün olamayan birçok yerleşik çıkarı sarsacaktır. Bundan dolayı, Türkiye'de "ebediyen" korunması öngörülen yerleşik düzenden nemalanan yüksek bürokrasi ile onunla birlikte hareket eden kimi büyük sermaye gruplarının -özellikle de onların medya uzantılarının- "devletin kendini savunma hakkı"na sınıksız sarılmasında şaşılacak bir şey yoktur. Statülerini ve özellikle de devlet nazarındaki gözetilirlilik ve dinlenirlik konumlarını bu düzenin devamına borçlu olan kimi aydın gruplarının da statükonun daha özgürlükçü ve adaleti bir yönde değişmesi ihtimalinden ürkmeleri doğaldır. Bu açıdan bakıldığında, "devletin kendini koruması" stratejisinin varacağı yer bürokratik buyurganlığın yurttaşlar üzerindeki sultasını ve demokratik siyaset üstündeki kuşatmasını sürdürmesidir.

Nihayet, son yıllarda çok sözü edilen "laik cumhuriyetin korunması"na gelince, bu konuyla ilgili olarak daha önce birçok yazı yazdığım için, burada meselenin özünü tekrar hatırlatmakla yetineceğim: Laiklik topluma her gün buyruklar yağdırarak ve yurttaşlar için öngörülmüş olan yasaklar cenderesini sıkılaştırarak değil; devletin herhangi bir din veya mezhebi resmi doktrin olarak benimsememesi, kayırmaması ve yurttaşları arasında dini inançlarına dayalı ayırım yapmamasıyla korunur. Laikliği korumak, yine, devletin herhangi bir dini resmi olarak tanımlamaması ve din yorumlarından herhangi birinden yana tavır almamasıyla olur. Ayrıca, devletin, din anlayışlarına ve/veya din-devlet ilişkileri konusundaki dü-

şüncelerine bakarak yurttaşları "dost-düşman" şeklinde kategorize etmemesi de laikliğin korunmasına katkıda bulunur. Dolayısıyla, "laikliğin korunması" bahsinde asıl görev devlettir; mesele devletin kendisini sakınmasındadır, bu konuda yurttaşlara terettüp eden özel bir görev yoktur. "Laik Cumhuriyet" in ikinci ayağı olan "cumhuriyet" i korumak ise çok daha kolaydır. Bunun için de millete emirler yağdırmaya, haki renkli kaş çatmalara, azarlamalara gerek yoktur. Mesele basittir: Bir meczup veya meczuplar grubu zor kullanarak devletin başına herhangi bir hanedana mensup bir kişiyi geçirmeye kalkışmadıkları sürece cumhuriyet dimdik ayakta demektir. Kısaca, "laik cumhuriyetin korunması" lüzumunu ileri sürerek yurttaşlar için herhangi bir demokraside makul olan ölçüden fazla özgürlük kısıtlaması getirilemez. Eğer aksi oluyorsa, bir kere daha, bunu yapanların niyetlerinin meşruluğundan kuşkulanan için haklı nedenlerimiz var demektir.

3. "Militan Demokrasi"

Son yıllarda toplumsal değişmeye paralel olarak Türk politikasında İslamın yükselişe geçmesi ve sosyo-politik sistemin hatırı sayılır aktörlerinden biri haline gelmesi karşısında kimi akademisyenler, büyük medya ve genel olarak devlet seçkinlerinin bir süredir alarm psikolojisi içine girmiş olduğu biliniyor. Zaman zaman aynı ruh hali "sistem karşıtı" olduğu varsayılan başka siyasi hareketler -sosyalizm, Kürçülük gibi- söz konusu olduğunda da yaşanmaktadır. Vaktiyle devletin bu tutumundan zarar görmüş olan kimi sol-sosyalist çevrelerin de İslama karşı devletçe başlatılmış olan bu seferberlik havasına kendilerini kapırmaları dikkate değer bir noktadır. Hatta, bunların bir kısmı, daha da öteye giderek, ya devleti dindarlara karşı açıkça tahrik ediyor, ya da devletçi sektöre "demokrasinin korunması" konusunda gönüllü "teorik" destek sağlıyor.

Aralarında kimi akademisyenlerin de bulunduğu, sözcülerinin fazlasıyla ciddiye aldıkları bu teorik desteğin özü şu: Başta belirttiğimiz gibi, diyorlar ki, demokrasinin kendisini yıkmak isteyen "sistem karşıtı" hareketlere karşı kendini savunma hakkı vardır. Bu çerçevede Alman Anayasa Mahkemesi'nin yaklaşık

yarım asır önceki bir içtihadına atıf yaparak, demokrasinin "militan" olmak zorunda olduğunu ileri sürüyorlar. Onlara göre, "sistem karşıtı" veya "aşırı" ideolojik hareketlere karşı tedbir almaması demokrasinin kendi ölümünü hazırlaması demektir.

Hemen şunu belirteyim ki, bu dramatik hikayenin hakikatle hemen hemen hiçbir ilgisi yoktur. Garip bir şey var: Bir-iki akademisyenin bu konuda yazıp-söylediklerine bakınca sanırsınız ki ortada gerçekten de "militan demokrasi" diye evrensel bir teori, demokrasi teorisinde bu ad altında bir bahis var!... Aslında ciddi bir argüman sayılamayacak olan bu muhakeme tarzının, "demokrasinin korunması"yla ilgili bu galat-ı meşhurun, analitik bir sorgulama karşısında ayakta durması mümkün değildir. Bir kere, bu akıl yürütmenin kendisi teorik olarak demokrasiyle ilgili olmadığı gibi, "demokratça" da değil. Sebebine gelince...

Demokrasiyle ilgili değil; çünkü, bu, herhangi bir ülkedeki -demokratik olması şart değil- yerleşik düzenin olduğu gibi devamını isteyenlerin başvurabilecekleri türden bir mantık. Nitekim, öyle de oluyor: Bütün otoriter ve totaliter rejimlerin egemenleri muhaliflerini saf dışı etmek istediklerinde, "devletin korunması" yanında, bu mantığa da sarılıyorlar. Bu argüman demokratça da değil; çünkü, demokrasinin varlık şartını, bir demokraside farklı söylemlerin meşru olarak var olma ve kamusal tartışmaya katılma hakkını inkar ediyor. Nitekim, bu görüşün Türkiye'deki sözcüleri, ister sağcı ister solcu olsunlar, kendi hayat tarzlarını demokrasiyle özdeşleştirme konusunda birleşmektedirler. Farklı hayat tarzı tercihlerini "tanımak" (meşru görmek) şöyle dursun, onlara hoşgörülü olmayı bile içlerine sindiremiyorlar.

"Militan demokrasi" sapkınlığı aslında demokrasiyle ilgili olmadığı için, demokrasi teorisindeki herhangi bir ciddi eserde böyle bir bahis bulamazsınız. Çünkü, "demokrasinin kendisini savunma hakkı" demokratik siyaset tasavvurunun değil, devlet-toplum ilişkisini devlet merkezli olarak anlayan görüşlerin karakteristiğidir. Gerçekten de, demokrasi eğer "halkın yönetimi" anlamına geliyorsa, o zaman herhangi bir ülkedeki demokratik sistemin asli

öznesi halkın kendisidir demektir. Bundan dolayı, halkın bir bölümünü herhangi bir gerekçeyle kategorik olarak dışlamak, hatta düşman ilan etmek demokrasiyi inkar etmektir. Demokrasi ancak "demos"a atıfla tanımlanabileceğine göre, demos'un bir kısmının kendisini ifade etme, konuşma ve siyaseten aktif olma hakkının inkar edildiği bir yerde -nam-ı diğer, "militan demokrasi"nin hükümferma olduğu yerde- demokrasiden söz edilmesi anlamsızdır. Demos'suz demokrasi olamayacağına göre, demokrasi teorisi çerçevesinde, demokrasinin kendi yurttaşlarının iradesini dışlaması, onlara karşı kendisini savunması diye bir şey de olmaz. Demos demokrasinin dışında, ona yabancı, hele hele ona düşman bir varlık mıdır ki, demokrasiyi demos'tan korumak söz konusu olabilsin!

Nitekim, "militan demokrasi" anlayışının ilham kaynağı doğrudan doğruya demokrasi teorisi ve teorisyenleri değil, tam tersine liberal demokrasiyi otoriter bir bakış açısından eleştiren yazarlardır. Bunların başında da 20. yüzyıl Alman siyasi düşünürü Carl Schmitt gelmektedir. Genel olarak liberal kurumların ve parlamenter demokrasinin, özel olarak da Weimar Cumhuriyeti'nin sağ-kanat eleştircilerinden olan Carl Schmitt'in siyaseti "dost-düşman" karşıtlığına dayanan bir etkinlik olarak tanımlayan bir düşünür olması şaşırtıcı değildir. Ona göre, liberalizmin de temel hatalarından biri dost-düşman ayrımının gerçekliğiyle yüz yüze gelmekten kaçınmasıdır. Oysa, diğer (iktisadi, ahlaki, estetik vb.) faaliyet alanlarından farklı olarak, siyasetin özü dost ile düşmanın ayrılmasıdır. Başka bir anlatımla, savaş politikanın bir aracı değil özüdür. Onun, Weimar Cumhuriyeti'nin "aşırı" özgümlükçü ve parçalanmış yapısına karşı daha fazla iktidar ve otorite ihtiyacını vurgulamış olması da ilginçtir. Schmitt'in böyle düşünmesine şaşılacak bir şey yoktur; bu onun toplum-devlet ilişkisi hakkındaki temel kabulünün mantıki bir sonucudur. Ona göre, özünde bir dost-düşman gruplaşması olan devlet bir "toplum" (society) değil bir "birlik"tir (unity); en üstün, en yoğun birliktir. Birlik ve yoğunluğu nedeniyle, devlet toplumun üstünde (aşkın) olmak zorundadır. Bundan dolayı yurttaşların devlete bağlılığı onların

diğer toplumsal gruplara bağlılıklarından mahiyet olarak tamamen farklıdır.

Temel görüşleri nazara alındığında beklenileceği gibi, Schmitt açıkça "militan demokrasi"yi savunur. Ona göre, içeride kamu düzeninin sağlanması zorunluluğu, devletin -eğer siyasi bir birlik olarak varlığını sürdürecekse- sadece dış düşmanı değil, kritik anlarda "iç düşman"ı da tanımlamasını zorunlu kılar. Bu "iç düşman"ı cezalandırma hakkı, Schmitt'e göre, başka herhangi bir devlet için olduğu kadar bir anayasal devlet için de zorunludur. İç düşmanları -bu arada sistem-karşıtı partiler-karşısında kendisini gerektiğinde anayasa dışına çıkararak savunmak üzere harekete geçmeyen bir devlet yolun sonuna gelmiş demektir.

Öte yandan, demokrasinin kendini savunmasından söz edenler, eğer dertleri sahiden de demokrasi ise, demokrasiyi kesinlikle yanlış anlıyorlar demektir. Onu sabit bir güç ilişkileri sistemi, durağan bir sosyo-politik yapı, bir "statüko" olarak görüyorlar demektir. Ne var ki, eğer demokrasiyi yerleşik kurumsal yapıyla ve/veya sabit bir ilişkiler sistemiyle özdeşleştirirsek, o zaman demokrasi istememizin veya sistemimizin demokrasi olduğunu iddia etmemizin hiçbir anlamı yoktur. Yerleşik düzeni olduğu gibi muhafaza etmek ise derdimiz, demokrasiye neden ihtiyacımız olsun ki?... Halbuki, demokrasi kurumsal yapıların ve toplumsal ilişkilerin değişebilirliğini peşinen kabul etmeyi gerektirir. Bu nedenle, hem "statükoyu deldirmeyiz" demek, hem de bu suretle koruduğumuz şeyin demokrasi olduğunu iddia etmek saçmadır.

Açıktır ki, demokrasi belli bir andaki kurumsal yapıyla ve güç ilişkileriyle özdeşleştirilemez; demokrasi sürekli bir oluşumdur. Demokrasi bir öz değil, bir formdur, süreçtir. Demokraside esas olan şu veya bu müesses kurumun ilanihaye muhafazası değil, hangi kurumların ve politikaların gerekli olduğunu yurttaşların belirlemesine imkan verecek prosedürlerin korunmasıdır. Bu nedenle, demokrasiyi korumak amacıyla samimi olanların, her şeyden önce, bu prosedürlerin ürettiği sonuçlara saygılı olmayı öğrenmeleri ve içselleştirmeleri gerekir. Demokratik prosedürlerin özü

ise onların kamunun "konuşma", "tartışma" ve "katılma"sına aracılık edebilmelerini müesseseleştirmesi ve güvence altına almasıdır. Konuşacak, tartışacak ve katılacak olanlar da, tabiiyle, yurttaşlardan -yani, "halk"tan- başkası değildir. Bundan dolayı, demokrasiyi kimi yurttaşların siyasi görüşlerinden korumak demek "demos"u, yani demokrasinin asli öznesini budamak demektir. Demokrasiyi toplumdan korumak istemek paradoksal bir talepte bulunmaktır; olmayacak bir şeyi, "halksız bir demokrasi"yi istemektir.

"Milan demokrasi"yle ilgili başka bir problem de, demokrasinin kendilerine karşı korunması gerektiği ileri sürülen "sistem karşıtı hareketler" kavramının kendisiyle ilgilidir. Bununla ne anlatılmak isteniyor olabilir? Her halde şu iki şeyden biri: (1) Demokratik rejimi tahribe yönelmiş şiddet hareketleri, (2) "Aşırı" görüşlü politik oluşumlar (başta partiler). Şimdi düşünelim: "Sistem karşıtı" hareketlerle kastedilen eğer terörist organizasyonlar ise, bu meselenin demokrasiyle doğrudan doğruya bir ilişkisi yoktur. Çünkü, zaten demokratik olun olmasın, herhangi bir rejimde şiddet hareketlerine izin verilmez. Ama özel olarak demokraside, siyasete katılım ancak barışçı yöntemlerle olabileceğine göre, bir yöntem olarak şiddetin kategorik olarak reddi, -kurumsal açıdan düşünülüğünde, dışlanması- gerekir. Çünkü, şiddetin devreye girdiği yerde "söz"ün yeri yoktur; orada demokrasinin gıdası olan "konuşma" ve "tartışma" yapılamaz. Dolayısıyla, demokratik bir rejimin şiddet hareketlerine mukabele etmesi zorunludur. Bir şartla ki, başkaları ne yaparsa yapsın, anayasal demokrasiler bu tür meydan okumaların üstesinden ancak hukuk yoluyla gelebilirler, çetecilikle veya "devlet terörü"yle değil.

Türkiye'de "demokrasinin kendini savunma hakkı"ndan söz edenlerin meramının bu olmadığı açıktır. Çünkü, terörizme veya şiddetin herhangi bir biçimine devletin karşılık vermesi konusunda ne Türkiye'nin içinde, ne de Türkiye'nin resmi politikalarını eleştiren uluslar arası camiada bir ihtilaf vardır. Bu konudaki tartışma sadece şiddet hareketlerine mukabele etmenin yöntemiyle ilgilidir. Ne yazık ki, Türkiye'de devlet bu işi yaparken zaman zaman

kendini hukukla bağlı saymama eğilimi içine girmektedir ki, bu da demokrasiyi toplumdan ziyade devletin kendisinden korumak gerektiğini bir kere daha hatıra getirmektedir.

Öte yandan, eğer "sistem karşıtı" hareketlerle kastedilen, şiddete başvurmadıkları halde "aşırı" sayılan kimi ideolojik gruplar ise, o zaman "demokrasinin kendini savunma hakkı"na sahip olduğu iddiası büsbütün temelsizdir. Çünkü, böyle bir iddia, doğrudan doğruya, demokrasinin temelini oluşturan ifade özgürlüğünün ve siyasi katılmanın asli birer yurttaşlık hakkı olarak varlık ve meşruluğunu reddetmektedir. Doğrusu şu ki, bir demokraside, yasaklanması ve dışlanması gerektiği anlamında, "aşırı" görüş yoktur; bütün felsefi, dini ve ideolojik pozisyonların barışçı yöntemlerden ayrılmadıkları sürece kendilerini serbestçe ifade edebilme ve kamusal tartışmaya -bu arada, siyasete- katılma hakkı demokrasinin özünü oluşturur. Aksi halde o rejimin adı demokrasi olmaz.

Yönetim ve iktidar mevkiinde olanların veya kimi toplum kesimlerinin, hatta toplumun büyük çoğunluğunun barışçı yoldan ifade edilen herhangi bir siyasi görüş veya tutumu "yanlış", "tehlikeli" veya "zararlı" görmeleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin de müteaddit kararlarında işaret edildiği gibi, onu demokrasinin dışına çıkarmaz. Demokraside bu tür pozisyonlar "sistem dışı" değildir, tam aksine bütün barışçı görüşler "sistem- içi"dir. Bunlar ancak onlardan başka bir görüşe peşinen angaje olmuş otoriter veya totaliter rejimlerde (yani, ideolojik devletlerde) "sistem dışı" sayılırlar. Demokraside ise, tam aksine, "ortak iyi"nin sağlıklı bir biçimde tespiti için, bütün farklı ("aykırı", "muhalif") görüşlerin -ister grup, ister dernek, isterse siyasi parti hüviyetiyle olsun- kamusal tartışmaya katılmalarının güvence altında olması şarttır. Bundan dolayı, ihtiyacımız olan şey, demokrasiyi "aşırı" görüşlere karşı "korumak" değil, barışçı yollardan ayrılmadığı sürece her türlü görüşün kendini ifade etmesini ve örgütlenmesini güvence altına almaktır.

Kaldı ki, "aşırı" yaftasını kullanmaya bir kere başladığımız mı, statükoya muhalif olan her hareketi -temsil etmesi muhtemel kimi evren-

sel değerleri görmezlikten gelerek- bu şekilde yaftalayıp etkisizleştirme ihtimali vardır.

Aslına bakarsanız, demokratik rejimlerde "aşırı görüşler" söyleminin tümüyle terk edilmesi gerekir. Çünkü, bir görüşü "aşırı" olarak nitelenemeyen ahlaki tartışmayı peşinen imkansız kılmaktır. Bir demokraside hiçbir görüş alternatifleriyle tartışmaya girmeden "aşırı" ("zararlı", "tehlikeli...") olarak nitelenemez. Aksi durum, diğer görüşleri "aşırı" olarak nitelenebilmek avantajına sahip olanların -genellikle egemen konumda olanların- bütün muhalif görüşleri gayri meşru olarak yaftalayıp tartışma dışı bırakması demektir. Böyle bir durumda demokrasiyi "aşırı" görüşlerden değil, "konuşma"yı yasaklayan baskıcı egemenlerden korumak gerekir.

Kaldı ki, meseleye pratik açıdan bakıldığında da, "militan demokrasi" anlayışının aslında demokrasi için bir tuzak olduğunu görmek zor değildir. Çünkü, "militanlaşan" bir demokrasinin, sözde kendini korumak adına, zamanla temel (sivil ve siyasal) özgürlükleri baskı altına alması ve en sonunda demokrasi olmaktan çıkması kaçınılmazdır. Bu yolun son durağı faşizmdir. Böyle bir durumda da korunan aslında demokrasi değil, demokrasiyi korumaktan söz edenleri avantajlı kılan yerleşik düzen olur.

4. Sonuç

Bütün kanıtlar gösteriyor ki, Türkiye'de devletin ve demokrasinin "kendini koruma hakkı"ndan söz edenler aslında kendilerinden yana taraflı olan kurulu düzeni ve güç ilişkilerini değişmez kılmaya çalışmaktadırlar. Çünkü, kurulu düzenin demokratik ve özgürlükçü yönde değişmesi halinde, ne büyük sermaye ve onun medya uzantıları devletin tasarrufunda olan kamu kaynaklarını yağmalamaya devam edebilir, ne sivil ve asker kanadıyla kamu bürokrasisi vesayetçi konumlarını sürdürebilir, ne de devletçi seçkinler ayrıcalıklı statülerini koruyabilirler. Dikkat edilirse, Türkiye'de, sözümona "sistem karşıtı" toplumsal ve siyasal hareketlerin bastırılmasını talep edenler menfaatleri bu düzenin değişmemesine sıkı sıkıya bağlı olan kişi ve kesimlerden başkası değildir. Onlar bu taleplerini çıplak olarak ifade

etselerdi herhalde yadırganır ve eleştiriye maruz kalırlardı. Bunun yerine, daha akıllıca davranarak, "demokrasinin korunması" söylemini bir meşruluk kalkanı olarak kullanmayı tercih etmektedirler.

Şimdi mukadder soruya gelelim: Sayısal büyüklük açısından toplumda bir azınlık durumunda olmalarına rağmen, statüko güçleri nasıl oluyor da bu temelsiz ve haksız iddialarını egemen kılabiliyorlar?... Bu soruyu sözü uzatmadan çok kısa olarak şu şekilde cevaplandırabiliriz: Bir kere askeri bürokrasinin devletçi ittifakın çekirdeğini oluşturması bu ittifakı otomatik olarak avantajlı hale getirmektedir. İkinci olarak, devletçi sermayenin medyayı büyük ölçüde kontrol etme gücüne sahip olması bir yandan ona bürokrasi karşısında pazarlık -hatta şantaj- gücü sağlarken, öbür yandan yerleşik düzenin işleyiş mantığının yurttaşlardan saklanması mümkün kılmaktadır. Üçüncü faktör, resmi ideolojinin varlığı ve gücüdür. Resmi ideoloji bu işleyişte başlıca iki işlev görmektedir. İlk olarak, devletçi bürokrasinin siyasi tekelini meşrulaştırmaya hizmet etmektedir. Açıkçası, "Devlet"ten sadır olan veya "Devlet" adına yürütülen cümle politikalar resmi ideoloji sayesinde dokunulmazlık kazanmakta ve dolayısıyla sivil (yurttaş temelli) sorgulamaya kapalı hale gelmektedirler. Resmi ideoloji ikinci olarak, toplumun suskunluğunun büyük ölçüde doğal, kendiliğinden bir durum şeklinde ortaya çıkmasına yaramaktadır. Bunu sağlayan şey, resmi ideolojinin topluma nüfuz ettirilmesine ve kişilerin bilinç altlarına yerleştirilmesine yönelik -başta eğitim olmak üzere- Cumhuriyet dönemi "Devlet" politikalarının başarılı olmasıdır. O kadar ki Türkiye'de resmi ideoloji neredeyse "sivil din" niteliği kazanmıştır. Son söz olarak, "devletin kendini koruması" veya "militan demokrasi" bahaneleriyle şu veya bu siyasi partiyi yasaklamak demokrasi açısından kabul edilebilir değildir. Barışçı yöntemlerden ayrılmadığı sürece, ideolojik görüşlerini bahane ederek bir siyasi partiyi kapatmanın hiçbir haklı tarafı yoktur. Bundan dolayı, Türkiye'nin sadece hukuk siteminin değil, aynı zamanda Anayasa Mahkemesi'nin anlayışının da bu yönde değişmesi acil bir ihtiyaçtır.